

УДК 316.334.3

Наталія Валеріївна БОБРО,

кандидат соціологічних наук,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

Пітер ВІЛСОН,

радник / тренер з питань взаємодії поліції з населенням

регіонального представництва Консультативної місії

*Європейського Союзу в Харкові (Великобританія)**

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК УМОВА СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Початок новітнього суспільно-теоретичного дискурсу про соціальний капітал та новий імпульс академічних та суспільно-політичних дискусій навколо нього пов'язані із дослідженнями американського теоретика державного управління та соціолога Р. Патнама. Він активно використовував на початку 1990-х років поняття соціального капіталу коли досліджував реформування управління в Італії. Його аналіз показав, що стан міських громад визначально впливає на реформування, а, отже, і на економічний розвиток країни. Згідно з отриманими науковцем результатами у випадку, коли у місцевій громаді переважають горизонтальні зв'язки взаємодії, то вони стають джерелом довіри між людьми, зміцнюють відчуття громадськості. Ми погоджуємося з думкою Р. Патнама і вважаємо, що довіра – найважливіша складова соціального капіталу, вона необхідна для успішного розвитку країни в цілому. У суспільстві з високим рівнем довіри зазвичай вищий рівень визнання публічної влади, а отже, нижчі витрати на підтримку порядку, реформи, що впроваджуються органами влади, проходять легше, тому що скорочуються витрати на вирішення соціальних конфліктів. У багатьох країнах із низьким рівнем життя люди не мають елементарних інституціональних гарантій, що захищають їх від економічного, політичного та соціального свавілля. Низький рівень довіри є перешкодою консолідації суспільства і влади. Дослідники з цього приводу зазначають: «...Коли ми часто чуємо вислови про те, що в якомусь суспільстві виявляється масова асоціальна поведінка в таких її формах, як безвідповідальність, зрадництво, хабарництво чи корупція, це трапляється тому, що громадяни недостатньо дбають про накопичення соціального капіталу» [1, р. 35].

Складна ситуація в національній соціально-економічній системі України сьогодні зумовлює нагальну потребу пошуку методів та способів забезпечення соціальної безпеки на всіх рівнях. Логічно, що лише розгляд всіх рівнів соціальної безпеки в цілісному комплексі дасть можливість сформулювати теоретичне підґрунтя для управління процесом гарантування як цілісної соціальної безпеки в суспільстві, так і окремого її рівня. Тому метою нашої роботи є теоретичний аналіз сутності поняття соціальний капітал та обґрунтування його як елемента соціальної безпеки держави.

На нашу думку, розуміння соціальної безпеки повинно поєднувати як мету, так і всі основні компоненти цього поняття. Відповідно, в нашій роботі, під соціальною безпекою будемо розуміти стан захищеності соціальних інтересів людини і держави, що, з одного боку, відображає здатність протистояти дестабілізуючій дії різноманітних зовнішніх і внутрішніх чинників, що створюють реальну загрозу стабільності у суспільстві, тобто загрозу виникнення соціальної напруженості, а з іншого боку – забезпечується системою соціального захисту і зрілістю соціальних інститутів у державі.

Соціальний захист є невід'ємним атрибутом існування будь-якої достатньо розвиненої держави. Додержуючись принципів соціальної справедливості, система соціального захисту створює для всіх членів суспільства рівні умови, що перешкоджають негативним впливам середовища на людей і забезпечують гідну і соціально прийнятну якість їхнього життя. Особливе місце соціальний захист посідає в умовах «держави соціального добробуту», мета якої забезпечення самореалізації особи, її прогресивного розвитку. Ф. Фукуяма, розглядаючи фактори національного соціального добробуту, висуває ідею про те, що «... він зумовлений

* **Peter Wilson** – Adviser / Trainer on Community Policing of the EUAM regional presence in Kharkiv (Great Britain).

такою всеохоплюючою характеристикою, як рівень довіри, що притаманний суспільству. Превалювання довіри в суспільстві породжує соціальний капітал, який відрізняється від інших форм людського капіталу тим, що зазвичай створюється і передається через такі культурні механізми, як релігія, традиція або історична звичайність» [2, р. 7, 26].

У процесі дослідження соціальної безпеки необхідно враховувати ієрархічну декомпозицію, яка обґрунтовує взаємозалежність окремих її рівнів. В основу формування ієрархії рівнів соціальної безпеки покладено ступінь ідентичності та протилежності інтересів на кожному рівні і необхідність механізмів їх вирішення найбільш прийнятним шляхом. Тому соціальну безпеку у країні доцільно розглядати на таких рівнях, як мікрорівень (соціальна безпека особи); мезорівень (соціальна безпека підприємства/організації); макрорівень (національна соціальна безпека).

Для досягнення нашої мети важливим є дослідження соціальної безпеки людини, оскільки «мірилом соціальної безпеки є індивід і можливість його достойного існування, індивідуального розвитку і забезпечення його потреб» [4, с. 37]. Д. Зеркалов вважає, що «соціальна безпека являє собою стан захищеності особистості, соціальної групи, спільноти від загроз порушення їх життєво важливих інтересів, прав і свобод», при цьому він звертає увагу, що соціальна безпека є дуже важливим складником національної безпеки [5, с. 4]. «Соціальна безпека людини, – зазначає П. Шевчук, – це певний стан життєдіяльності, забезпечений комплексом організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на реалізацію соціальних інтересів, формування сприятливої демографічної ситуації, збереження генофонду держави і трансформацію трудових ресурсів відповідно до ринкових вимог» [6, с. 108]. В. Гошовська доводить, що «соціальна безпека як людини, так і суспільства визначається зрілістю соціальних відносин у суспільстві, станом соціального захисту та рівнем соціальної безпеки у суспільстві» [4, с. 71].

Ефективність діяльності суспільних і державних інституцій, спрямованих на зміцнення соціальної безпеки суспільства залежить від соціального капіталу. Дані про участь у голосуванні, ухилення від сплати податків, про соціальну і політичну активність людини свідчить міцний зв'язок між ним та діяльністю державних інститутів. Але соціальний капітал, якщо він формується тільки на мікрорівні, без існування громадянського суспільства, правової держави не завжди має позитивну спрямованість. У цій ситуації виникає сценарій, описаний Р. Патнамом, коли вирішальну роль починають грати неформальні, часом напівкримінальні «посередницькі структури» [7].

Соціальний капітал, важливий для «соціального здоров'я» держави, має культурні корені. Ф. Фукуяма визначає культуру як успадковану етичну звичку, відзначаючи етичні коди, за допомогою яких суспільство регулює поведінку людей, найбільш важливою частиною культури, вчений зазначає, що така етична звичка, яка заснована на довірі до стороннього спосібна до спонтанного спілкування, яка відіграє вирішальну роль в організаційних інноваціях і у створенні соціального добробуту держави. Такі культурні фактори, як рівень довіри й спонтанна товариськість, впливають на індустріальну структуру, тобто на кількість і питому вагу великих і малих корпорацій у національній економіці, способи їх взаємодії одна з одною [3]. Виходячи з найзагальнішого визначення соціального капіталу як зводу неформальних правил чи норм, що дають змогу членам групи, котрі їх поділяють, взаємодіяти один з одним, вчений констатує, що знецінений соціальний капітал соціальної взаємності, який виникає за певного типу чи способу виробництва (скажімо, кустарного традиційного ремісництва), може також стати відчутною інституціональною перешкодою для розвитку нових виробництв чи технологій, які вимагатимуть нових форм групової координації та соціальної взаємодії іншого кола учасників, а отже, формування нових видів соціального капіталу як фактору соціальної безпеки країни [3].

На жаль, в Україні, склалась така ситуація, що особливого значення набувають міжособистісні взаємини між людьми – сімейні, дружні та приятельські стосунки, спостерігаються незначні статистичні показники членства громадян у наявних громадських організаціях, пострадянські традиції недовіри до будь-яких форм громадянської активності. Все це викликає соціальну напруженість та послаблює рівень соціальної стабільності у суспільстві та якісний рівень життя населення. Певну допомогу тут можуть надати недержавні організації соціального спрямування. Йдеться, по суті, про формування

«острівців» соціального капіталу та громадянського суспільства за умови взаєморозуміння між суспільством і державою.

Список бібліографічних посилань

1. Putnam R. The Prosperous Community. Social Capital and Public Life. *The American Prospect*. 1993. Vol. 13, No. 4. Pp. 35–42.
2. Fukuyama F. Trust. The social virtues and the creation of prosperity. New York, 1995. 480 p.
3. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек / пер. с англ. М. Б. Левина. М. : АСТ, 2004. 592 с.
4. Соціальна держава: український вибір / за ред. В. А. Гошовської. Вид. 2-ге. Київ : ЦПСД, 2007. 337 с.
5. Зеркалов Д. В. Социальная безопасность : моногр. Киев : Основа, 2012. 530 с.
6. Шевчук П. І. Соціальна політика. Львів : Світ, 2003. 400 с.
7. Патнэм Р. Чтобы демократия сработала: гражданские традиции в Современной Италии / пер. с англ. А. Захаров. М. : Ad Marginem, 1996. 288 с.

Одержано 22.10.2018